

FENNTARTHATÓ GAZDASÁG – FENNTARTHATÓ ÉRTÉKREND

Dinya László
egyetemi tanár

Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös
ldinya@karolyrobert.hu

Kulcsszavak: -

1. BEVEZETÉS

Gyakori sorsa a fontos közérdekű ideáknak, hogy divattá, jelszóvá, közhellyé silányulnak, és tömegesen hivatkoznak rájuk, anélkül hogy valódi értelmüket, tartalmukat (meg)értenék. Különösen érvényes ez azokra az irányzatokra, amelyek még messze nem kiforrottak, értelmezésük szakmai körökben is formálódik, viták tárgyát képezi. A fenntarthatóság, vagy ennek a gazdaságra történő leszűkítése, a zöld (kék) gazdaság, általában véve a „zöldülés”, mint kívánatos értékrend – ezek mindegyike létkérdés az emberiség számára, de korántsem biztos, hogy mindenki ugyanazt gondolja róluk. Részben érthető is, hiszen még a szakértők számára is igen bonyolult kérdésekről szólnak, miközben tömegek gondolkodását kellene ebbe az irányba fordítani – így a közérthetőség kedvéért mindenkinek szóló üzenettké kell őket transzformálni, ami könnyen a lényeg rovására megy. A leegyszerűsítő megközelítésnek legtöbbször a komplexitás esik áldozatul – vagyis a „minden összefügg mindennel” alapelv, mert ezt a legnehezebb tolmácsolni. Így aztán a klímaváltozás elleni fellépés, a megújuló energiaforrások arányának növekedése, esetenként a környezetszennyezés csökkentése stb. köntösében jelenik meg a fenntarthatóság eszméje – ami rendben is lenne, mert valóban szoros a kapcsolat, csak messze nem teljes így a kép. A komplexitás (kölcsonös függőségek rendszerének) tanulmányozása, megértése mindig feladja a leckét a tudósoknak is, hát még az üzleti, politikai döntéshozóknak, akiknek a megértésen túl sikeres megoldásokat is kell találniuk a napi problémákra, sőt azokat meg is kell valósítaniuk, és ezek a lépések gyakran sorsdöntő fontosságúak számtalan érdekelt számára. Kutatásaink az utóbbi időben ennek a kérdéskörnek a vizsgálatára irányulnak, ennek kapcsán kidolgoztunk egy modellt a fenntarthatósággal kapcsolatos lokális értékrend vizsgálatára, amelyet kistérségekben a helyi „elit” tagjaiból álló fókuszcsoporthoz használunk. Az eredmények fontos információval szolgálnak mind az érintett kistérség szereplőit, mind pedig a fenntarthatósági stratégiát készítőik számára.

2. FENNTARTHATÓ GAZDASÁG

A klímaváltás és a természeti erőforrások korlátainak elérése (környezet teherbíró képessége, energia- és nyersanyagforrások kimerülése) olyan globális fenyegetések, amelyek minden gazdasági szereplőt érintenek, és minden egyes szereplőtől egyéni, de globálisan összehangolt válaszokat igényelnek. Ennek fő iránya a következő évtizedekben a szénmentes

gazdaság („carbon-free economy”, vagy realistább megközelítésben „low-carbon economy”, azaz alacsony szénfogyasztású gazdaság) felé fordulás lenne, ami tágabb értelemben az erőforrás hatékony („resource efficient”), vagy más szóval zöld gazdaságot („green economy”, vagy „greenomics”) is jelenti. Ez a fordulat hosszú időn át hatalmas tőkeberuházásokat, azaz üzleti lehetőségek tömegét is előrevetíti. A fokozatosan „zöldülő gazdaság” néhány alapvető jellemzője a következő (Ernst & Young, 2008):

- A „zöld gazdaság” fogalma jóval szélesebb, több ágazatot átfogó, mint a klasszikus környezetipari termékek és szolgáltatások köre – gyakorlatilag a gazdaság egészét magába foglalja. Miközben a „green business” hagyományos definíciója a környezetipart jelenti („environmental goods and services”, EGS), az újabb felfogás ennél az ágazatok és szereplők jóval szélesebb körére vonatkozik, lényegében gazdasági paradigmaváltást jelent.
- Miután a „zöldülés” (azaz a „zöld” megoldások alkalmazásának terjedési) mértéke és üteme ágazatonként változó, ebből a szempontból beszélhetünk proaktív és reaktív ágazatokról.
- A vállalkozásoknak (tágabb értelemben szervezeteknek) a szénmentes, illetve erőforrás hatékony termékek/szolgáltatások kialakításánál célszerű azokra az ágazatokra fókuszálniuk, amelyekben már jelenleg is komparatív előnyökkel rendelkeznek. Már ma is látható, hogy a szervezetek tömegesen kezdik el a zöld termékek / szolgáltatások, működési megoldások kidolgozását, bevezetését. Csaknem minden szervezet próbálja újradefiniálni magát „zöld gazdasági szereplőként” („green business”).
- Folyamatosan terjed a „zöld minősítés” („green labeling”, „green auditing”) és az ehhez szükséges szabványok, sztenderdek, normatívák alkalmazása. Miután a fogyasztók (vevők) egyre szélesebb körében válik prioritássá a „zöld értékrend”, az az üzleti szereplő jut versenyelőnyhöz, amelyik a versenytársainál gyorsabban és kreatívabb módon képes „zöldebb üzletként” elismertetni magát.

A fő kérdés az, hogy a gazdasági szereplők egyrészt miként képesek meglévő üzleti modelljeikbe beépíteni a „zöld” elveket és gyakorlatokat („zöld” input – throughput, azaz folyamat – output), másrészt mindezt kommunikálni vevőikkel és elfoglalni a szélesedő „zöld” piaci szegmenseket (marketing). Van már viszonylag egyszerű értékelési módszer is arra nézve, hogyan minősíthető egy „zöld üzlet” (Ernst & Young, 2008).

A minősítés eredményétől függően a „green business” három kategóriájába sorolható egy konkrét szereplő:

- „zöld termék / szolgáltatás” (EGS) előállítója
- „zöld szervezetek”, amelyek működésükben „zöldek”
- „zöld megoldások adaptálói”, amelyek még csak úton vannak a „green business” felé

A gazdasági szereplők fenti első két kategóriája képezi az újabb felfogás szerinti „zöld gazdaságot”, ami valóban azt jelenti, hogy a „zöld gazdaság” ágazattól független fogalom.

A jelenlegi ágazati statisztikai nyilvántartásban még ez az osztályozás nem szerepel, de már néhány éve elemzés tárgyát képezik a klasszikus értelemben vett „zöld gazdasághoz” sorolható szegmensek, amelyeket szokásosan „cső végi” (szennyezés kezelési) és „cső eleji” (erőforrás kezelési) tevékenységekhez kötnek. (1. ábra) Az ábrán látható adatok az egyes szektorok számított éves forgalmát illusztrálják (milliárd euró, European Commission – DG ENV, 2006.)

Az EU „Fenntartható természeti erőforrás gazdálkodás” stratégiája („Resource Strategy”) már 2005-ben egyértelművé tette: „biztosítani kell, hogy a természeti erőforrások felhasználása ne haladja meg a környezet teherbíró képességét, és meg kell szüntetni a gazdasági növekedés és forrás felhasználás közti összefüggést” (Moll et al., 2005). Ez utóbbi törekvést ma már a

„decoupling” (szétválasztás), vagy a gazdaság dematerializálása kifejezéssel illetik, és kiindulópontja, hogy a természeti környezetből a gazdaságba belépő minden tonna anyag onnan hulladék vagy emisszió formájában ugyancsak a környezetbe távozik – amelynek ki- és bemeneti terhelhetősége (ellátó képessége) a végén jár (mérése: „Domestic Material Consumption” azaz DMC t/GDP USD). A globális gazdaság anyagintenzitása a XX. század során nyolcszorosára nőtt és belátható távon belül fenntarthatatlanná vált.

Alszektor	Tevékenységi körök	Forgalma az EU-25-ben 2004-ben (milliárd euró) ⁸
Szennyezéskezelés Σ=146,1	Légszennyezés-kontroll	15,9
	Szennyvízkezelés	52,2
	Hulladékkezelés	52,4
	A talaj és a talajvíz védelme és tisztítása	5,2
	Zaj- és rezgéskezelés	2,0
	Környezeti monitoring	~ 1,0
	Környezeti K+F	0,1
	Központi adminisztráció	11,5
A magánszektor környezetvédelmi tevékenysége	5,8	
Forrásmenedzsment Σ=121,8	Vízellátás	45,7
	Újrahasznosított anyagok	24,3
	Természetvédelem	5,7
	Megújuló energiatermelés	6,1
	Öko-építészet	~ 40,0

Forrás: European Commission – DG ENV, 2006

1. ábra: A klasszikus értelemben vett „zöld gazdaság” területei

Forrás: Európai Bizottság – DG ENV, 2006

A fenntarthatóságot sokan egyfajta statikus állapotnak, elérendő végcélnak tekintik, mi azonban inkább azokkal értünk egyet, akik a fenntarthatóságot vezérlő értéként („szabályozó eszme”), dinamikus, sok bizonytalansággal, konfliktussal és tanulóssal tarkított, véget nem érő folyamatként fogalmazzák meg (Minsch et al., 1998). Ez elősegíti az ökológiai hatékonyság (röviden: ökohatékonyság) javítását. Ez a kifejezés valamely funkcionális egyedi termék vagy szolgáltatás (például egy csésze kávé vagy a mindennapi tiszta öltözék) mint output és az ennek előállítására ráfordított anyag- és energiamennyiség, mint input közötti arányt jelöli. Annak a meghatározására, hogy az értéklánc melyik szakaszában lehet fokozni az ökohatékonyságot, az úgynevezett életciklus-értékelés (*Life Cycle Assessment, LCA*) szolgál, melynek során megvizsgálják egy-egy termék vagy szolgáltatás egész életciklusát „a bölcsőtől a sírig”, vagyis a természeti erőforrásoknak a környezetből való kivételétől kezdve valamennyi termelési és hasznosítási fázison keresztül egészen a hulladékok elhelyezéséig, és értékeli ennek ökológiai vonzatait.

A „zöld gazdaság” (greenomics) éppen a fenntarthatóságot célozza meg, amely üzleti paradigmaváltást, új üzleti modelleket jelent. Amikor a világ legnagyobb áruházlánc (Walmart) a beszállítóit egyfajta „Supplier Sustainability Assessment” (több mint százezer beszállító fenntarthatósági értékelése két évente) alapján minősíti, amelyben súlyozottan szerepelnek az energia- és anyaghatékonysági, valamint a természeti erőforrás felhasználási és közösségi szerepvállalási szempontok (ráadásul ezek célértékeit folyamatosan szigorítja) - akkor nem tesz mást, mint reagál a változó fogyasztói prioritásokra (Walmart Global Sustainability Report, 2010).

A multinacionális cégek tehát egyre inkább:

- „zöld” üzleti partnereket keresnek...
- pontosan tudják, hogy CSR nélkül ma már a top-listákon nem érhető el helyezés
- „zöld” termékek/szolgáltatások mellett a „zöld” működési gyakorlat is elengedhetetlen része a „green business”-nek

Az üzleti szereplők folyamatosan tapasztalják a vevőik körében az ún. LOHAS- szegmens („Lifestyles of Health and Sustainability”) növekedését, amely a fejlett országokban ma már 20% körüli arányt képvisel. Ennek a szegmensnek az értékrendjét a következők jellemzik:

- „Drága” helyett „értékeset” vásárolni = időtálló minőség
- Életmód = minimális stressz, mozgás, alkotás
- Étkezés = bio-termékek, helyben termeltek
- Jól megválasztott lakóhely = környezet minősége
- Időoptimalizálás = értelmes, építő dolgokra szánni a rendkívül szűk időt

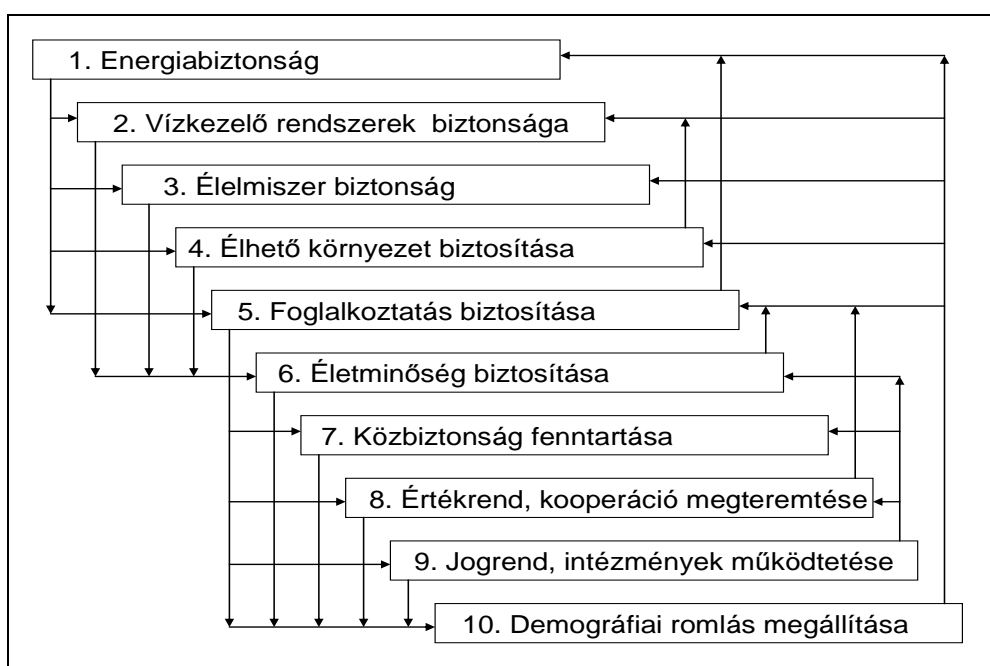
3. FENNTARTHATÓ KISTÉRSÉG

A Károly Róbert Főiskola, az ÖKO-LAND Szövetség és partneri hálózatuk keretében az utóbbi években Gyöngyösön létrehozott *fenntarthatósági tudásbázis*, illetve az ezt megalapozó hazai és nemzetközi *projektek* tapasztalatai egyértelműen azt támasztják alá, hogy (Dinya, 2007):

- A *fenntarthatóság* megvalósulására irányuló nemzeti szintű és globális („top-down”, azaz „felülről-lefelé” irányuló) törekvések csak akkor lehetnek eredményesek, ha minél több *lokális* („bottom – up”, alulról felfelé) *kezdeményezéssel* párosulnak.
- Lokális kezdeményezés alatt értendő az *áttekinthető méretű* (maximum néhány települést, azaz egy kistérséget átfogó) projekt, mert a fenntarthatósági pályára állítás ezt meghaladó méretben áttekinthetetlenül bonyolulttá és munka – idő – költségigényessé válik. Ugyanezzel szembesülünk, ha egyidejűleg sok helyen kívánunk lokális projektet indítani.
- Fontos a mintaprojektek *helyszínének* (induló feltételeknek) és a helyi partnereknek (közösségnek) a körültekintő megválasztása, mert a programozott kudarc-sztorik az egész folyamatot visszavetik, meghiúsíthatják.
- Számolni kell azzal is, hogy a jó szándékú lokális kezdeményezések kedvezőtlen (nem támogató) környezetben rendkívül nehezen törhetnek át – igen nagy a kudarc-sztorik aránya, ezért fontos tisztázni a *környezet várható változásait is*, valamint ezek hatásait a kistérség mozgásterére.
- A legtöbb *fenyegető kihívás* növekedése exponenciálisan gyorsul – az idő múlásával egyre nagyobb áldozattal, egyre kisebb eséllyel akadályozhatók meg a visszafordíthatatlanná váló, veszélyes folyamatok.
- A növekvő *társadalmi – gazdasági és ökológiai feszültségek* differenciált helyzetük miatt eltérő mértékben fenyegetik a különböző térségeket – különösen fenyegetett helyzetben vannak a már perifériára sodródott kistérségek (halmozottan hátrányos helyzetüket az extrém alacsony GDP/fő, magas munkanélküliség, torz demográfiai arányok, elvándorlás, stb... jellemzi).
- A kihívások nem egymástól függetlenül, hanem *összefonódva*, egymást erősítve, *komplex módon* jelentkeznek – kezelésük is csak *komplex megoldással* lehet eredményes. Más szóval: egyes kiemelt problémákra *elszigetelten megoldásokat* keresni lehet ugyan, de a többi kihívás megválaszolatlansága miatt az adott probléma

egy idő után újratermelődik, illetve a megoldás nem válik önfenntartóvá, állandó pótlólagos erőfeszítést igényel fenntartása.

- A kistérségi válsághelyzetek számos hasonló vonás mellett *egyedi sajátosságokkal* is rendelkeznek, ezért univerzális megoldásra törekedni éppoly értelmetlen, mint egyes kihívásokkal szemben a többitől elszigetelten fellépni. Meg kell találni minden kistérség számára az *optimális megoldást*, amelyeknek közös és egyedi összetevői vannak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a mintaprojektek tapasztalatai, módszerbeli megoldásai ne lennének adaptálhatók – éppen az adaptáció a mintaprojektek fontos célja.
- *Közös globális és összefonódó kihívások* kutatásaink alapján (Dinya, 2007) minden kistérségben a következők (2. ábra):



2. ábra: A globális – nemzetgazdasági – térségi kihívások komplex rendszere

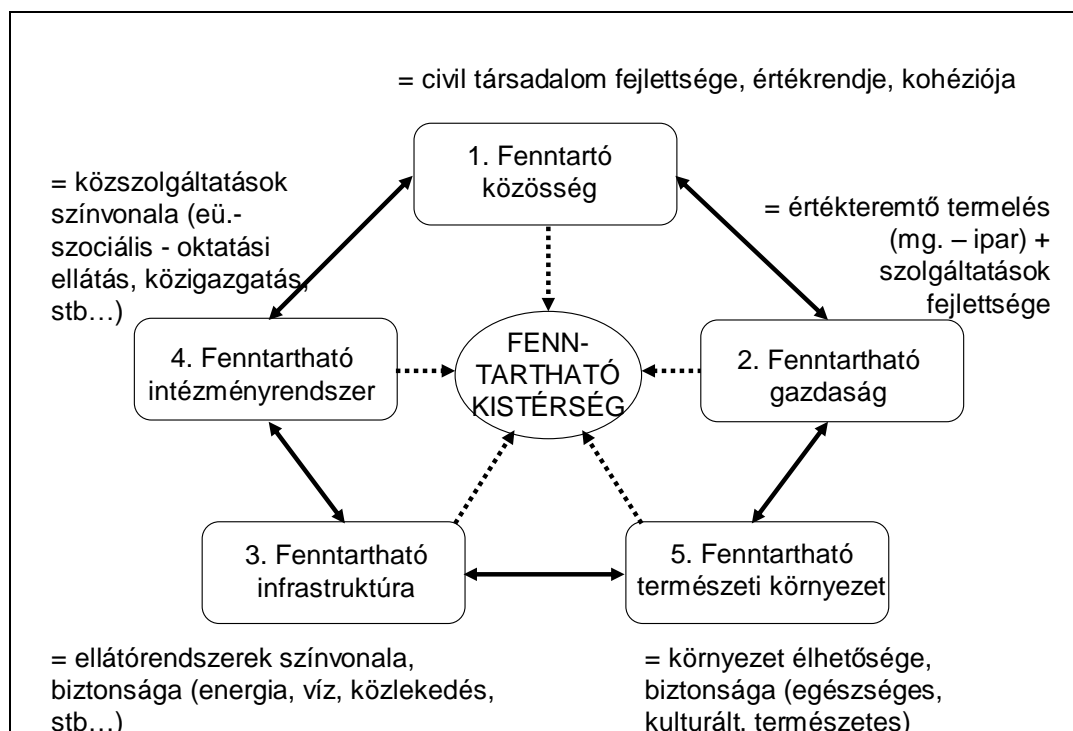
Forrás: Dinya, 2007

Ezek mindegyikének (és a köztük levő kapcsolatrendszernek is) szerepelnie kell bármelyik kistérség fenntarthatóvá tételének stratégiájában (minimál-program). Mindenütt ellátás biztonsági, illetve működtetési kihívásokra kell „fenntartható” jellegű válaszokat keresni, és ehhez alprojektek sokaságát kell egymással összhangban megvalósítani. Az alprojektek konkrét tartalma, kapcsolódásai viszont már az adott kistérség sajátosságaitól függenek (maximum program). A projektek megvalósítása időben és költségben nyilván jóval túllép a szokásos pályázati korlátokon, de a felméréshez – tervezéshez és a hosszú távú megvalósítás legfontosabb lépéseihez nélkülözhetetlen segítséget adhat a pályázati támogatás.

A kistérségek fenntarthatóságának *legfontosabb összetevői* a következők (3. ábra):

- *Fenntartó közösség:* a kistérség társadalmának döntő részét közös célok érdekében mobilizálni képes *civil hálózatok* alapozzák meg. EU-s statisztikai adatok mutatják ennek a kihívásnak a hazai mértékét – míg Hollandiában a lakosság több mint 80%-a ténykedik valamilyen civil hálózatban, ez Magyarországon alig éri el a 10%-ot. Amíg egy kistérség lakosságának többsége nem ért egyet (nem azonosul) a közös társadalmi célokkal, addig hogyan lehetne megteremteni az üzleti (gazdasági) érdekek összhangolását?

- *Fenntartható gazdaság*: erős helyi gazdaság nélkül nincs fenntartható kistérség. Mivel duális gazdaságban élünk („bolhák és elefántok világa”), a lokális gazdasági szereplők versenyképessége a *gazdasági hálózatokon* múlik, ehhez pedig a gazdasági érdekek integrálására, megfelelően menedzselt szerveződésekre van szükség, meg kellő nagyságú, mobilizálható helyi tőkére. Tőke nélkül a gazdasági versenyképesség még lokálisan is lehetetlen, hiszen a tőkeerős globális szereplők helyben is jelen vannak.
- *Fenntartható infrastruktúra*: az említett egyre erősödő és összefonódott globális kihívások a nemzetgazdasági és regionális szintek közvetítésével a kistérségekben is érvényesülnek – minél szegényebb (periférikusabb helyzetű) a kistérség, annál gyorsabban és drámaibb módon. Az infrastruktúra (közlekedési, energetikai, víz-szennyvíz-, bel- és árvízvédelmi rendszer, informatikai hálózat) fejletlensége ennek a következményeit megsokszorozza, a jól működő *infrastrukturális hálózat* biztosítása a fenntarthatóság szempontjából elsőrendű prioritás.
- *Fenntartható intézményrendszer*: a közszolgáltatások (oktatás, egészségügy, szociális ellátás, rendvédelem, közigazgatás) színvonala egy térségben népességmentartó, vagy –taszító tényező, így a *fenntartható intézményhálózat* szintén fontos követelménye a térség fenntarthatóságának.
- *Fenntartható természeti környezet*: a kistérség fenntarthatóságát biztosító felsorolt összetevők mindegyikével szemben alapvető követelmény, hogy a természeti környezettel összhangban legyenek, ne tegyék tönkre az élhető (egészséges) környezetet biztosító *ökológiai hálózatokat*. Az egyre szigorodó környezetvédelmi előírások és a lakosság jól felfogott érdeke miatt is erre a fenntarthatóság érdekében külön programokra van szükség.



3. ábra: A fenntartható kistérség modellje

Forrás: Dinya, 2011

A kistérségi fenntarthatóság mindegyik fő területe (pillére) mögött természetesen több részterület található, korábbi kutatások és szakmai megfontolások alapján főterületenként

négy-négy részterületet, összesen tehát húsz részterületet nevesítettünk (listájuk az eredmények tárgyalásánál található).

Valamennyi összetevő mögött *működő hálózatoknak* (a szereplők szoros és tartós együttműködéseinek) kell léteznie, vagy ezek hiányában ilyen hálózatokat a mintaprojekt során létre kell hozni. A fenntarthatóság kistérségi szintű megvalósításának csak hosszú távú stratégia alapján összehangolt fejlesztési lépések (projektek) megvalósítása révén van esélye. Az összehangolás egyidejűleg több dimenzióban értendő:

- belső összhang: a fejlesztési lépések szakmai, időbeli összhangja, illetőleg a résztvevők (érintettek) összehangolt (elkötelezett) akciói
- külső összhang: a környezettel (makro- és regionális szintű stratégiák), illetőleg a kívülről érkező veszélyekkel – lehetőségekkel való összehangolás

Az érintettek igencsak sokszínű elképzeléseinek szinkronizálása bonyolult folyamat, amely a helyzetkép közös értékelésével kezdődik: amíg nincs alapvető egyetértés a kiinduló helyzet megítélésében, nehéz nekilátni a „hová tartunk?” kérdés megválaszolásának. Majd a jövőkép meghatározása következik: „milyen térségben szeretnénk élni 2020-ban?” Végül a kívánatos jövőképhez vezető alternatívák mérlegelése után eldöntendő, hogy milyen programot, hogyan valósítsanak meg az érdekeltek? Az alábbiakban a gyöngyösi kistérségben tervezett mintaprojekt kapcsán elvégzett ilyen irányú kutatás néhány fontos eredményét mutatjuk be.

4. A FENNTARTHATÓSÁGI ÉRTÉKREND VIZSGÁLATA

Kutatási célunk volt a kialakított modell tesztelése és egyidejűleg a kistérségi „elit” értékrendjének feltárása. „Elit” alatt értendők mindazok a kistérségi szereplők, akik relatíve (a kistérség mércéje szerint) számottevő „tőkével” rendelkezve kvázi döntéshozó, illetve döntéseket befolyásoló súllyal rendelkeznek. „Tőke” alatt pedig a gazdasági, a tudás, a hatalmi, a kapcsolati és a bizalmi tőkét egyaránt értjük – az ezekkel rendelkező szereplők egyben az adott területen működő, különféle hálózatok irányítói, mozdítói, akiknek a révén a kistérség többi szereplője jelentős mértékben mobilizálható. Miután egy kistérség jövőképe kialakítása kezdettől fogva igényli a „társadalmisítást” (az érintettek bevonását), kézenfekvő volt, hogy induláskor az így értelmezett elit tagjainak véleményére támaszkodjunk. Ennek több ésszerű oka van:

- a modell tesztelése korlátozott létszámú, de jól megválogatott összetételű fókuszcsoporthoz (ok) segítségével célszerű
- az elitnek tapasztalatainál és tevékenységénél fogva rálátása van a kistérség helyzetére, véleményük mérvadónak tekinthető
- ha érdemben részt vehetnek a stratégiai döntések kialakításában, akkor lokális véleményformálóként igen hatásosan képesek a megvalósításhoz szükséges szélesebb támogatottság elérésében közreműködni (kimaradásuk esetén éppen ellenkezőleg: azt megghiúsítani)
- a közös munkában való részvétel az elit tagjainak összetartó közösséggé formálásában is fontos eszköz lehet

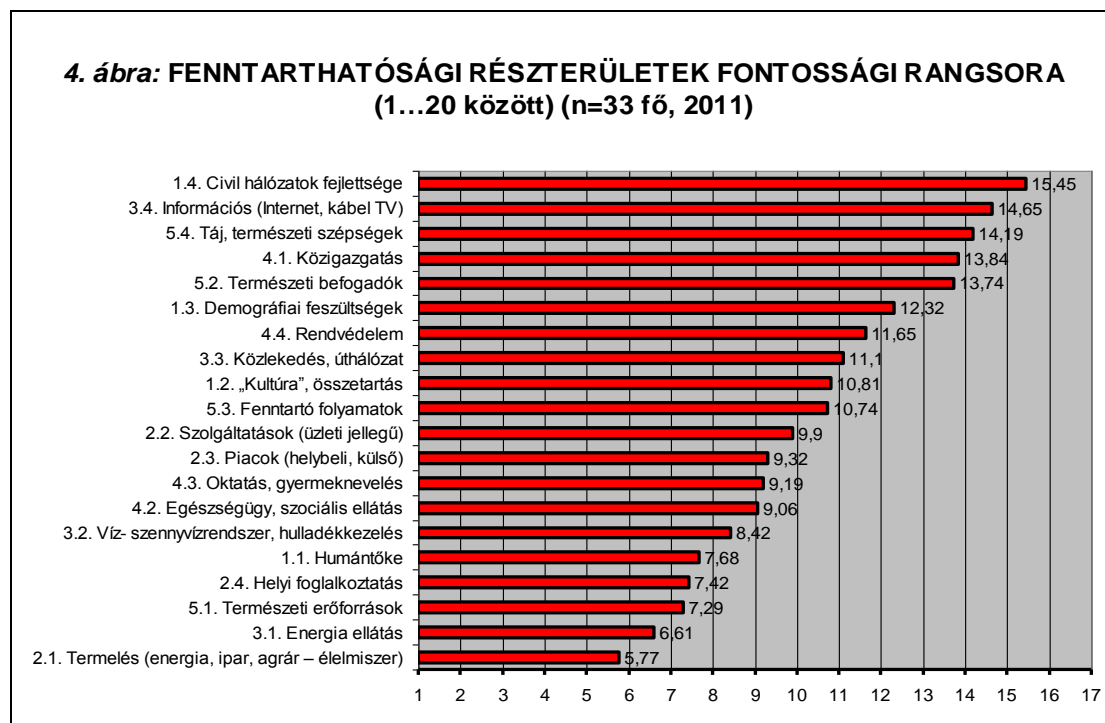
Ezen megfontolások alapján 2011. április – május folyamán két fókuszcsoporthoz (a gazdasági – civil – közszolgáltatási szféra hálózatainak képviselői: első alkalommal 17 fő, második alkalommal 16 fő) kialakítására és megkérdezésére került sor a gyöngyösi kistérség mérvadó szereplőinek bevonásával, amelyet megelőzően már a térségi médiában és fórumokon szakmai jellegű tájékoztatások is kaptak széleskörű publicitást. Azért szerveztünk két fókuszcsoporthoz, mert egy kevés lett volna a kistérségi elit (hálózatok) minél jobb lefedéséhez, másrészt az interaktivitás érdekében maximálni kívántuk a csoportlétszámot 15-20 főre. A

fókuszcsoportokban résztvevő, a kistérségi elithez tartozó, gondosan kiválasztott képviselők a munka során (a szükséges mélységű tájékoztatást követően) a moderátor irányításával kitöltötték egy viszonylag egyszerű kérdőívet, ahol a feladat lényegében négy fő részből állt:

- mindenkinek fontosság szerint rangsorolnia kellett:
 - a kistérség hosszú távú fenntarthatóságát meghatározó fő területeket (1 ... 5 közötti rangsor, lásd a modellt)
 - majd ugyancsak fontosság szerint a főterületeken belüli részterületeket (főterületenként négy, összesen tehát 20 részterületet, értelemszerűen 1 ... 20 közötti rangsorba helyezve)
- mindenkinek minősítenie kellett a húsz részterület jelenlegi helyzetét a kistérségben 1 ... 5 közötti skálán (a szokásos iskolai érdemjegyeknek megfelelően)
- majd ugyanígy minősíteni kellett (1 ... 5 közötti skálán) a húsz részterület 2020-ra várható helyzetét, feltételezve, hogy a jövőben különösebb változtatás nélkül ugyanígy tesszük a dolgunkat a kistérségben („passzív jövőkép”)
- Végezetül a résztvevőknek minősítenie kellett (1 ... 5 közötti skálán) a húsz részterület 2020-ra elérhető helyzetét, feltételezve, hogy a jövőben minden tőlünk telhetőt megteszünk a kistérség fenntarthatóságának megvalósítása érdekében („aktív jövőkép”)

A fókuszcsoportok keretében lehetőség volt értelmezési vitákra, egyeztetésekre és véleménycserére – ez hasznosnak bizonyult mind a modell készítői, mind a kistérségi elit képviselőinek számára.

A két fókuszcsoport válaszait a feldolgozás során (SPSS 15.0 programcsomag) a mintanagyság növelése érdekében együtt értékeltük. A kistérségi elit képviselőinek fontossági értékrendjét elemezve a 4. ábra szerinti eredményt kaptuk (a részterületek kódszáma a főterületekhez való tartozást jelzi).



4. ábra: Fenntarthatósági részterületek fontossági rangsora

Forrás: Saját szerkesztés

Fenntarthatóság szempontjából a megkérdezettek kiemelkedően fontosnak ítélték a kistérség alábbi területeit (a legfontosabb 5 tényezőt kiemelve):

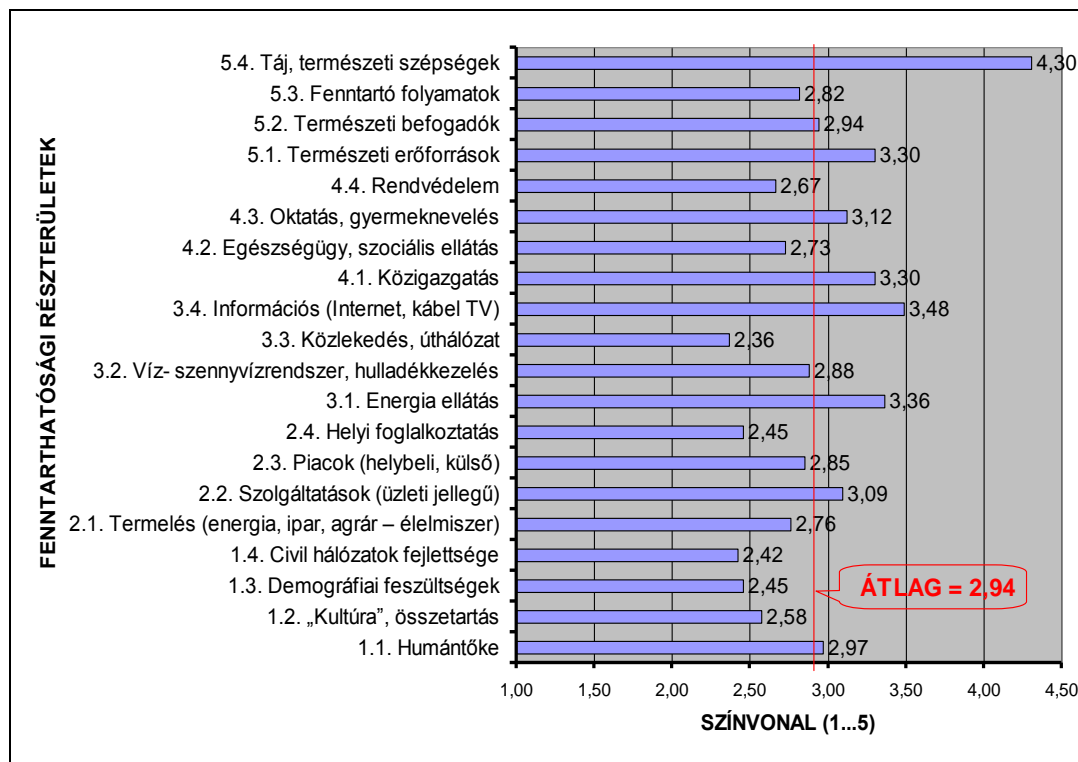
- termelés színvonala (1.)
- energiaellátó rendszer (2.)
- természeti erőforrás potenciál (3.)
- helyi foglalkoztatás (4.)
- humántőke (5.)

Legkevésbé fontosnak pedig az alábbiakat (a legkevésbé fontos 5 tényezőt kiemelve):

- természeti befogadók helyzete (16.)
- közigazgatás színvonala (17.)
- táj, természeti szépségek (18.)
- információs infrastruktúra (19.)
- civil hálózatok fejlettsége (20.)

Tanulságos, hogy a fenntartható helyi társadalom (közösség), illetve természeti környezet nem került be a fontosak közé, leszámítva a helyi tudás-(5.) és természeti erőforrás (3.) potenciált. De az oktatás, a társadalmi kultúra (összetartás), civil hálózatok fejlettsége, vagy a természeti környezet állapota (befogadók, táj) már mintha az előzőektől független, kevésbé fontos lenne. Érdekes módon az utóbbi időszakban a kistérség kapcsán nagy médianyilvánosságnak „örvendő” demográfiai feszültségek, közbiztonság (rendvédelem) szintén a kevésbé fontos területek között jelenik meg, pedig a – teljes joggal – fontosnak ítélt foglalkoztatás (szegénység csökkentése) ezeknek a kezelésével is szorosan összefügg.

Az elit képviselői az 5. ábrában foglaltak szerint értékelték az egyes részterületeken a kistérségben a *jelenlegi helyzetet* 1...5 közötti skálán (1 = elfogadhatatlan, 2 = gyenge, 3 = elfogadható, 4 = megfelelő, 5 = kiváló).



5. ábra: A kistérség jelenlegi helyzetének értékelése

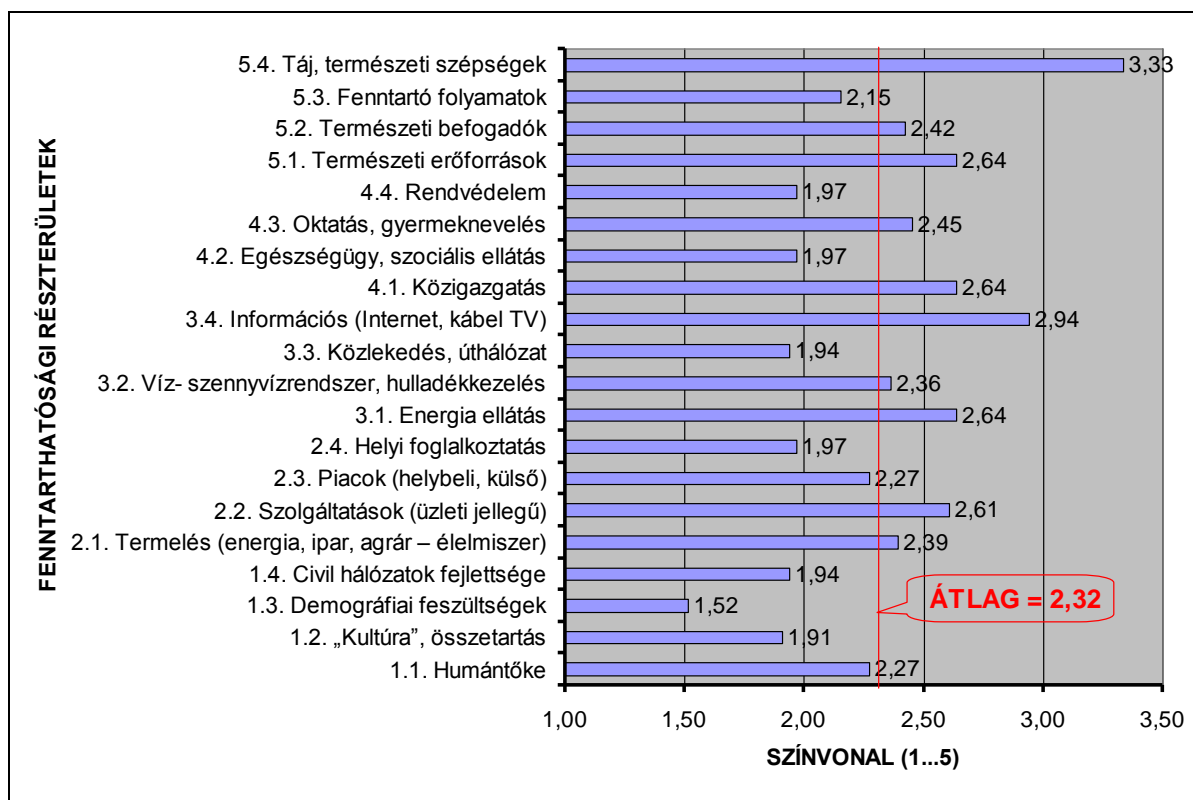
Forrás: Saját szerkesztés

Összességében a jelenlegi helyzet kistérségi megítélése kedvezőtlen (átlagszínvonal = 2,94 – alatta van az elfogadhatónak), de ez természetesen differenciáltan jelenik meg:

- a kistérségen belül leggyengébb területeknek ítélik a közlekedés (úthálózat), a helyi foglalkoztatása (munkalehetőség), és általában a helyi társadalom (ezen belül a civil hálózatok, demográfiai feszültségek, összetartó értékrend) helyzetét
- viszonylag elfogadhatónak látják az információs és energetikai infrastruktúrát, az oktatás, közigazgatás, üzleti szolgáltatások és humántőke (kvalifikált szakember ellátottság) színvonalát
- és kifejezetten kedvezőnek a természeti környezet állapotát (táj szépsége, erőforrások)

Amennyiben a látható külső – belső kihívásokra (változásokra) a kistérség szintjén nem történne különösebb reagálás („passzív jövőkép”) összességében jelentős leromlást prognosztizálnak 2020-ig (6. ábra). A részterületek várható helyzetét az említett 1 ... 5 közötti skálán értékelve a várható átlagos színvonal mértéke = 2,33 – csaknem a gyenge szintre süllyedne a kistérség. Ezen belül is:

- elfogadhatatlan szintűvé válna a társadalom helyzete, különösen a demográfiai feszültségek, a „széttartó közösség”, a helyi foglalkoztatás, a közbiztonság, az egészségügyi (és szociális) ellátás
- és a természeti szépségeken kívül más nem akadna, ami elfogadható szinten maradna.

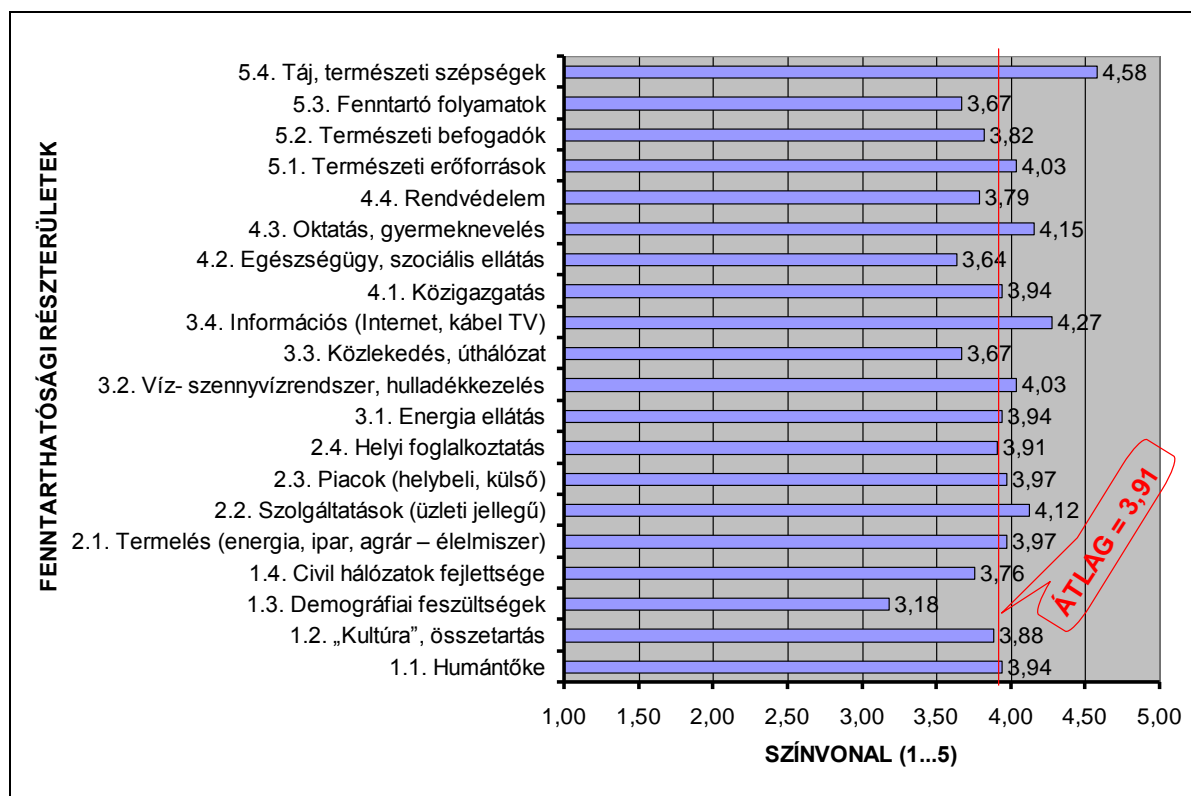


6. ábra: A „passzív jövőkép” jellemzői

Forrás: Saját szerkesztés

Abban az esetben viszont, ha felsorolt részterületeken összehangolt lépések (fejlesztési projektek) valósulnának meg a most következő évtizedben („aktív jövőkép”), akkor 2020-ra a kistérség helyzete jelentős mértékben javulhatna a megkérdezett elit véleménye szerint (elérhető átlagszínvonal = 3,91 – csaknem eléri a jó minősítést!) (7. ábra):

- a fenntarthatósági részterületek többségén elérhető lenne a „jó” színvonal (3,8...4,3 közötti minősítés)
- még az egyébként is jó színvonalú természeti szépségek terén is lehetne további javulást elérni
- sőt az igen kritikus (és passzív jövőkép esetén különösen fenyegető) demográfiai feszültségek is kezelhetők lennének az elfogadható szintre emelve



7. ábra: Az „aktív jövőkép” jellemzői

Forrás: Saját szerkesztés

Természetesen az aktív jövőkép eléréséhez ki kell dolgozni egy hosszú távú (2020-ig szóló) fenntarthatósági stratégiát, illetve az arra épülő cselekvési programot, amelyben valamennyi fenntarthatósági területen összehangolt fejlesztési lépések valósulnak meg. Ennek menetrendje a következő:

1. *Kistérségi jövőkép kialakítása*: a kistérség hosszabb távon *elérni kívánt pozíciója* és az ahhoz kapcsolódó főbb minőségi jellemzők meghatározása a helyi „elit” konszenzusával.
2. *Problématérkép(ek) és kistérségi potenciális erőforrástérkép elkészítése*: a kiválasztott kistérség – esetünkben Gyöngyös térsége – belső adottságai, potenciáljai és feszültségpontjai a fenntarthatóság valamennyi pillérének mentén értékelve. Érintett kb. 70-80 ezer ember.
3. *Környezeti hatástérkép(ek) elkészítése*: a kistérség és szűkebb – tágabb környezetének input – output kapcsolatrendszere, függőségi viszonyok és számszerű értékelésük. Kiemelt figyelmet kell fordítani ennek során a helyi gazdaságnak két nagy versenytársával, a mindenütt jelenlevő globális gazdasággal és a hazai GDP kb. 25-30 %-ára becsült „fekete gazdasággal” való viszonyára.
4. *Környezeti scénáriók elkészítése és lokális következményeik értékelése*: a kistérség szűkebb – tágabb környezetében belátható távon (kb. 2020-ig terjedő időhorizont)

várható változások feldolgozása, alternatív scenáriók készítése, a hatásmechanizmusok alapján kistérségi modell- és kockázati számítások végzése és értékelése. A kistérségi „mozgástér” lehető legpontosabb meghatározása.

5. *Hálózati térképek elkészítése:* a kistérségben meglévő szociális, infrastrukturális, gazdasági és intézményi hálózatok felmérése, értékelése a fenntarthatósági stratégia szempontjából.
6. *Részeredmények tudatosítása:* helyi fórumokon, különféle csatornákon és célcsoportokkal a „diagnózis” megvitatása, értelmezése és „feldolgozása”. Cél: tájékoztatás, a helyi társadalmak tesztelése, felrázása, mobilizálása a kihívásokra adandó lehetséges kollektív válaszok irányába történő orientálása.
7. *Kistérségi fenntarthatósági stratégia összeállítása:* pontosan kidolgozott munkamegosztás és program alapján a szakértői csoportok – helyi szervezetek és szereplők együttműködésében 2020-ig terjedő időtávlatra szóló kistérségi stratégia elkészítése (valamennyi kihívást komplexen kezelve, összehangolt fejlesztési alprojektek, végrehajtási akcióprogramok – menetrendek – felelősök – források meghatározásával).
8. *Stratégia kommunikációja:* helyi fórumokon, különféle csatornákon és célcsoportokkal a „terápia” megvitatása, értelmezése, feldolgozása. Cél: visszacsatolások begyűjtése, további ötletek generálása, a helyi szereplők azonosulásának és aktív szerepvállalásának biztosítása, a lehető legszélesebb körű társadalmi együttműködés és konszenzus megteremtése.
9. *Stratégia véglegesítése, formális elfogadtatása:* a véglegessé formált kistérségi stratégia formális elfogadtatása a döntéshozókkal, a megvalósítást koordináló szervezet létrehozása, a megvalósítás elindítása.
10. *Akcióprogramok megvalósítása:* a kistérséget átfogó különféle hálózatok létrehozása (megerősítése, kiteljesítése), azaz: tudásszolgáltató-, infrastrukturális-, szociális – és gazdasági hálózatokat, valamint ezek szoros kapcsolódásait („hálózatok hálózata”). A tervezett beruházások, fejlesztések megvalósítása az egyes helyszíneken, az ehhez szükséges erőforrások ütemes biztosításával. Végeredményben pedig a helyi gazdaság és társadalom fenntarthatóvá tétele.
11. *Forrástérkép kidolgozása:* az akcióprogramok megvalósításának költségkalkulációja, a bevonható változatos források relációinak, ütemezésének meghatározása.
12. *Monitoring, beszámoltatás, korrekciók:* a megtett út és a változó külső környezet folyamatos figyelése, elemzése, értékelése – a felelősök rendszeres beszámoltatása, a széleskörű helyi nyilvánosság biztosítása, szükség szerinti beavatkozások, korrekciók.
13. *Disszemináció, szolgáltatások:* a mintaprojekt során elért eredmények, megvalósítási tapasztalatok folyamatos publicitása változatos célcsoportok számára (önkormányzatok, civil szervezetek, üzleti vállalkozások, lakossági rétegek, politikai döntéshozók, stb...) kidolgozott program szerint, különféle csatornák révén, a projektet koordináló szervezet irányításával.
14. *Fenntartható kistérségek szövetségének létrehozása:* fenntartható kistérségi auditálási kézikönyv kidolgozása és alkalmazása, a követelményrendszernek megfelelő kistérségek hálózatának létrehozása, működtetése (tudásáramlás, kölcsönös támogatás, érdekképviselet, jogszabályi kezdeményezések, nemzetközi hálózatokba épülés, stb...).

Mindennek tudatosítása azért is fontos, mert a legnagyobb hiba, ami elkövethető, hogy ötletszerűen kiemelt (vagy parciális érdekekhez alkalmazkodó), a fenti összhangot nélkülöző akciók indulnak meg. Ezek egyes részterületek problémáinak megoldását megcélözzák ugyan (pl. munkahelyteremtés, helyi energiatermelés, stb...) csak éppen hosszú távú

fenntarthatóságuk (önfenntartásuk) nem garantált, mert velük szorosan összefüggő más területeken (pl. összetartó közösség, humántőke, oktatás, stb...) nem történik fejlesztés. Vannak kézzelfogható jelei az ilyen törekvéseknek, amelyet elsősorban a rövidtávú, gyors megoldásokat preferáló politikai szempontok motiválnak

A *Károly Róbert Főiskola* (és ennél fogva a gyöngyösi kistérség is) abban a szerencsés helyzetben van, hogy az elmúlt években oktatóink – kutatóink és hallgatóink számos pályázatos kutatás keretében már javarészt feltárták a gyöngyösi kistérség jellemzőit (problématérképek, elemzések stb.), hazai és nemzetközi kutatások során létrehozták azt a *tudásbázist*, amelyre alapozva például a fenti koncepció is elkészülhetett. Így messze nem kell nulláról indulni, amennyiben a kistérség fejlesztésén munkálkodók valóban gyors ütemben szeretnének előrelépni a felhalmozódott problémák szisztematikus és szakmailag megalapozott megoldása terén. A vázolt kutatás eredményeit változatos módszerekkel feldolgozva (az említett egyszerű statisztikai mutatókon túl főkomponens- és klaszterelemzést is alkalmazva) több fontos összefüggést sikerült feltárni, amelyekre ezúttal helyhiány miatt nem térhetünk ki, de ezek hozzásegítenek a kulcsfontosságú fejlesztési lépések meghatározásához.

5. IRODALOM

- Dinya L. (2007): Ökoenergetikai marketing kihívások és feladatok (RENEXPO Kongresszus, Budapest, 2007. ápr. 19.)
- Ernst & Young (2008): Competitive advantage and green business (Ernst & Young, London, p. 80.)
- European Commission – DG ENV (2006): Study on Eco-industry, its size, employment, perspectives and barriers to growth in an enlarged EU (Final report, August 2006)
- Minsch, J., Feindt, P-H., Meister, H-P., Schneidewind, U., Schulz, T. (1998): Institutionelle Reformen für eine Politik der Nachhaltigkeit. Berlin: Springer
- S. Moll et al.(2005): Policy Review on Decoupling - Development of indicators to assess decoupling of economic development and environmental pressure in the EU-25 and AC-3 countries (European Community, 2005)
- World Business Council for Sustainable Development (2000): Eco-efficiency – creating more value with less impact (www.wbcsd.org/web/.../eco_efficiency_creating_more_value.pdf)
- (2009): Green Marketing - What Works, What Doesn't (www.reports.environmentalleader.com)
- (2010): Walmart Global Sustainability Report – 2010 Progress Update (www.walmartstores.com/sites/sustainabilityreport/2010/WMT2010GlobalSustainabilityReport.pdf)
- World Business Council for Sustainable Development (2009): The green race is on (<http://www.wbcsd.org/Plugins/DocSearch/details.asp?DocTypeId=25&ObjectId=MzgwNTc>)
- Natural Marketing Institution (2008): The LOHAS Consumer Trends Database (http://www.nmisolutions.com/lohasd_segment.html)